

Nostoja liiton lausunnosta valinnanvapauslakiesitykseen

Alla olevassa tiivistelmässä on liiton kanta omaishoitoperheen kannalta keskeisiin lakiesityksen kohtiin.

Omaishoitajaliitto on erittäin huolissaan siitä, että omaishoitajat on esityksessä sivuutettu. Valinnanvapauslakiesitys painottuu terveydenhuoltoon, sosiaalipuolen jäädessä taustalle. Omaishoitoperheet tarvitsevat usein sekä terveyden- että sosiaalihuollon palveluja. Esitetyssä mallissa terveydenhuollon palvelut saa sote-keskuksen kautta, kun taas sosiaalipalveluihin kuuluva omaishoidon tuki kuuluu maakunnan liikelaitoksen vastuulle. Vaarana on, että palvelujen integraatio ei toteudu ja että omaishoitoperheiden mahdollisuus saada tarvitsemaansa tukea hankaloituu entisestään.

Esitetty valinnanvapausmalli ei turvaa kansalaisten yhdenvertaisuutta. Palvelujen saatavuus saattaa jopa heikentyä haja-asutusalueilla. Haja-asutusalueilla asuville oman haasteensa tuo lisäksi liikkuminen julkisen liikenteen vähentyessä tai rajoittuessa usein vain koulupäiviin. Eriarvoisuus palvelujen saatavuudessa, saavutettavuudessa ja väestöryhmien välillä on vaarassa kasvaa entisestään.

Vastuu palvelukokonaisuuden toteutumisesta

Paljon palveluja tarvitsevan asiakkaan näkökulmasta monitoimijamalli on haastava. Epäselväksi jää, kuka kantaa lopullisen vastuun palvelukokonaisuuden toteutumisesta, jos mukana on sekä maakunnan liikelaitos että yksityisiä palveluntuottajia. Liitto näkee esitetyssä mallissa vaaran, että vastuuta palvelukokonaisuuden toteutumisesta pyritään siirtämään entistä enemmän omaishoitoperheelle ja omaishoitajalle. Näin ei saa tapahtua.

Valinnanvapaus ja palveluohjaus

Valinnanvapaus lisää asiakkaan mahdollisuutta valita palveluntuottaja, mutta ei turvaa aitoa mahdollisuutta palvelun saatavuudelle. Valinnanvapaus edellyttää mahdollisuutta saada tietoa palveluntuottajista, saatavilla olevista palveluista sekä kykyä vertailla tarjolla olevia palveluja. Erityisen haastava valinnanvapauden toteutuminen on paljon erilaisia sekä terveys- että sosiaalipalveluja tarvitseville henkilöille.

Esitetyn mallin astuessa voimaan tietojärjestelmät ja rakenteet, joiden kautta asiakkaiden pitäisi saada tietoa valintojensa pohjaksi, eivät ole valmiita. Omaishoitoperheet tarvitsevat monialaista ohjausta, pitkäjänteistä suunnittelua ja pitkäkestoista tukea. Tarvitaankin laajamittaista ja kaikkien ulottuvilla olevaa palveluohjausta ja neuvontaa erityisesti paljon palveluja tarvitseville asiakkaille. Esitys edellyttää merkittävää lisäystä palveluohjaukseen, neuvontaan, tiedottamiseen sekä ammattihenkilöstön kouluttamiseen.

Riittämättömän ohjauksen tulisi johtaa maakunnan korvausvelvoitteeseen, jos asiakkaat puutteellisen ohjauksen vuoksi jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja. Säännöksiin olisi hyvä lisätä myös järjestöjen rooli ohjauksessa ja neuvonnassa.

Sote-keskusten palveluvalikoima

Sote-keskuksen lakisääteinen palveluvalikoima on terveydenhuollon palvelujen osalta sopiva, jopa laaja. Sen sijaan sosiaalipalvelujen osalta se on minimaalinen. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa muun muassa omaishoitoperheet joutuvat vähintään kahden luukun, pahimmassa tapauksessa eri paikoissa sijaitsevien toimipaikkojen, asiakkaiksi. Onkin tärkeää varmistaa, että sote-keskuksissa on ammattitaitoisia sosiaalialan työntekijöitä, jotka osaavat ohjata oikeiden palveluiden piiriin. Toivottavaa on, että maakunnan liikelaitoksilla olisi toimipiste sote-keskuksissa.

Erityisesti sosiaalihuollon palveluita tulee lisätä nyt esitetyn neuvonnan ja ohjauksen lisäksi.

Maakunnan liikelaitos ja asiakasseteli

Lakiesityksessä maakunta veloitetaan antamaan asiakasseteli laajaan palveluvalikoimaan. Maakunnan mahdollisuutta järjestää tarvittavia palveluita rajoittavat kuitenkin sen käytettävissä olevat varat. Liiton kanta on, että maakunnalla pitäisi olla oikeus päättää asiakassetelin käytöstä. Asiakkaan mahdollisuus hakea asiakasseteli toisen maakunnan liikelaitoksesta uhkaa vaarantaa maakunnan palvelut. Esitetty malli saattaa johtaa hallitsemattomaan kulukehitykseen.

Miten palveluja suunnitellaan ja henkilöresursseihin varaudutaan, jos asiakkaat ja asiakkuudet liikkuvat maakunnasta ja palveluntuottajalta toiseen?

Lisää investointeja – säästöjä ei näkyvissä

Alkuvaiheessa uudistus tulee vaatimaan merkittäviä investointeja, joten säästöjä syntyy parhaassa tapauksessa vasta vuosien kuluttua. Käytännössä kustannusten merkittävä alentaminen edellyttäisi palveluiden heikentämistä ja henkilöresurssien vähentämistä. Esitetty malli edellyttää yhteisen tietojärjestelmän luomista sekä henkilöresurssien lisäämistä erityisesti palveluohjaukseen ja neuvontaan. Asiaksmaksuja nostamalla kustannuskehitystä ei saa hillitä.

Henkilökohtainen budjetti

Henkilökohtainen budjetti palveluiden järjestämistapana on hyvä malli silloin, kun se lähtee asiakkaan tarpeista, on joustava ja siihen on varattu riittävät resurssit.

Esityksen mukaan asiakas vastaa itse niiden palvelujen kustannuksista, joita ei ole tarkoitettu katettavaksi henkilökohtaisella budjetilla ja jotka eivät sisälly palvelusuunnitelmaan. Tämä voi johtaa siihen, että asiakas joutuu omalla kustannuksellaan ostamaan itselleen pääosan tarvitsemistaan palveluista.

Henkilökohtaista budjettia koskevat säännökset vaativat selkeyttämistä. Asiakkaille tulisi selventää, missä julkisen vallan käyttöä sisältävissä palveluissa henkilökohtaisen budjetin käyttö ei ole sallittua.

Henkilökohtaisen budjetin suhteesta omaishoidon tukeen on säädettävä. Henkilökohtaisen budjetin myöntäminen hoidettavalle ei saa vaikuttaa päätökseen omaishoidon tuesta tai sen tasoon.

Asiakassuunnitelma

Esitys yhdestä asiakassuunnitelmasta on kannatettava. Sen sijaan sen toteuttaminen tilanteessa, jossa on lukuisia palveluntarjoajia, jotka saattavat toimia eri maakuntien alueilla, on haastava. Epäselväksi jää kuka kantaa kokonaisvastuun asiakassuunnitelman toteuttamisesta silloin, kun mukana on toimijoita eri sektoreilta. Kenellä on valtuus toimia toisen yli, jos joku osapuolista ei toteuta osuuttaan? Asiakassuunnitelman toteuttaminen edellyttää myös toimivia yhteistyörakenteita ja tietojärjestelmiä. Asiakassuunnitelman kokonaisuuden hallinnan ja seurannan vastuutahosta on säädettävä yksiselitteisesti. Vastuuta suunnitelman toteutumisesta ei saa säilyttää omaishoitoperheille ja omaishoitajille.

Sote-uudistus ja omaishoito

Omaishoitajaliitto on huolissaan koko omaishoitoa tukevan järjestelmän tulevaisuudesta. Liitto pitää erittäin tärkeänä, että maakuntien yhdenmukaistaessa omaishoidon tuen myöntämisen kriteerejä, niitä ei tiukenneta, vaan ne laaditaan niin, että kaikki tuen tarpeessa olevat pääsevät tuen piiriin.

Suurena vaarana on, että omaishoitajille ja omaishoitoperheille yritetään siirtää vastuuta, joka kuuluu viranomaisille. Ilman riittävää tukea omaishoitajien tilanne käy entistä raskaammaksi. Tämä voi johtaa myös siihen, että omaishoitajiksi halukkaita tulee olemaan merkittävästi vähemmän tulevina vuosina.

Valinnanvapaus on kannatettava asia, mutta esitys näyttäytyy monimutkaisena ja moniportaisena. Tämä aiheuttaa epävarmuutta ja pelkoa. Huoli lähipalvelujen katoamisesta kasvaa. Asiakkaita palveleva sote-palvelujen kokonaisuus ja kustannussäästöjä saadaan parhaiten toteuttamalla aito sosiaali- ja terveydenhuollon sekä perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon integraatio.